

Ιστορική Εκπαίδευση και Μουσείο Τέχνης: Το Μουσείο Κατσικογιάννη στα Τρίκαλα και ο ρόλος του στην εκπαίδευση για τη μεταπολεμική συμφιλίωση μέσω των εικαστικών τεχνών

Νίκος Αθ. Στάμος
Δρ. Π.Τ.Δ.Ε., ΕΚΠΑ
nistamos@yahoo.gr

➤ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ένταξη των καλών τεχνών στη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα αποτελεί μια αναγκαιότητα για την εποχή μας. Συγκεκριμένα, στην παρούσα εργασία διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο τα εικαστικά έργα του καλλιτέχνη Δ. Κατσικογιάννη (1915-1991) μπορούν να συναντηθούν με τη σχολική ιστορία και το μουσείο, σύμφωνα με τις αρχές της Διδακτικής της Ιστορίας και της Μουσειοπαιδαγωγικής. Το ιστορικό πλαίσιο αναφοράς περιλαμβάνει τη συμμετοχή της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι τη μεταπολεμική εξωτερική και εσωτερική συμφιλίωση. Σκοπός μας είναι να χρησιμοποιηθούν έργα τέχνης από τις συλλογές του Μουσείου Δημήτρη και Λέγκως Κατσικογιάννη στα Τρίκαλα ως πηγές στο μάθημα της ιστορίας. Με τους επιμέρους στόχους επιδιώκεται: οι μαθητές/ριες να εξοικειωθούν με το μουσείο και την τέχνη, να διευρύνουν, τόσο τις εικαστικές, όσο και τις ιστορικές γνώσεις τους και να αναπτύξουν ιστορική σκέψη. Κατ' αυτόν τον τρόπο προκύπτουν τα ερευνητικά ερωτήματα: (α) Μπορεί η μουσειοπαιδαγωγική να συμβάλει στην ιστορική εκπαίδευση; (β) Μπορεί να χρησιμοποιηθούν οι εικαστικές τέχνες στην ιστορική εκπαίδευση για την έννοια της μεταπολεμικής συμφιλίωσης και με ποιόν τρόπο; Ως προς τη μεθοδολογία, χρησιμοποιείται ποιοτική ανάλυση περιεχομένου. Προτείνεται επιτόπια παρατήρηση από μαθητές/ριες τελευταίων τάξεων Δημοτικού και του Γυμνασίου, διενέργεια σχετικών δραστηριοτήτων λαμβάνοντας υπόψη δύο διαφορετικές οπτικές και εξάγονται συμπεράσματα σχετικά με την από κοινού αντιμετώπιση των καταστάσεων, τις εσωτερικές συγκρούσεις και τη μεταπολεμική συμφιλίωση.

Λέξεις-κλειδιά: Τέχνη στην εκπαίδευση, ιστορική εκπαίδευση, μουσειοπαιδαγωγική, Μουσείο Κατσικογιάννη, μεταπολεμική συμφιλίωση.

➤ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πριν περίπου 45 χρόνια, το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (International Council of Museums-ICOM) προσπάθησε να ορίσει περιεκτικά το σύγχρονο μουσείο ως μόνιμο θεσμό, ο οποίος συντηρεί και παρουσιάζει συλλογές από αντικείμενα πο-

λιπιστικής ή επιστημονικής σημασίας και σκοπεύει στη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία (Βουδούρη, 2003). Το «μουσείο» και το «σύγχρονο» αποτελούν δύο όρους τόσο διαφορετικούς και ταυτόχρονα τόσο συνδεδεμένους. Στην εποχή μας, το «σύγχρονο» ή καλύτερα το «εκσυγχρονισμένο» μουσείο δεν ακούγεται, πλέον, ως σχήμα οξύμωρο. Απεναντίας, ο όποιος εκσυγχρονισμός, εκπαιδευτικός, ψυχαγωγικός, οικονομικός, επικοινωνιακός, κρίνεται απαραίτητος, τόσο για την επιβίωση του θεσμού, όσο και για την ίδια την ανάγκη διαμόρφωσης συλλογικής μνήμης, συμβόλων, ταυτότητας.

Το Μουσείο Δημήτρη και Λέγκως Κατσικογιάννη στα Τρίκαλα είναι μια χαρακτηριστική περίπτωση πινακοθήκης-γλυπτοθήκης μεγάλης ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας που, δυστυχώς, προς το παρόν, υστερεί ως προς τον προαναφερθέντα παράγοντα του εκσυγχρονισμού. Επιλέξαμε το συγκεκριμένο μουσείο ως παράδειγμα στην ιστορική εκπαίδευση λαμβάνοντας υπόψη, τόσο τις προσωπικές μνήμες των παιδικών μας χρόνων από αυτό και ειδικότερα από τα εγκαίνια της πρώτης εγκατάστασής του στον χώρο της Δωροθέας Σχολής Τρικάλων στις 11 Σεπτεμβρίου 1994, όσο και τη σημερινή ενασχολήσή μας με τα παιδαγωγικά και τον πολιτισμό.

Η ένταξη των καλών τεχνών στη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα αποτελεί μια αναγκαιότητα για την εποχή μας. Συγκεκριμένα, στην παρούσα εργασία διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο τα εικαστικά έργα του διεθνούς φήμης καλλιτέχνη και αγωνιστή Δ. Κατσικογιάννη (1915-1991) μπορούν να συναντηθούν με τη σχολική ιστορία και το μουσείο, σύμφωνα με τις αρχές της Διδακτικής της ιστορίας (Κάβουρα, 2011; Λεοντσίνης, 2006; Στάμος, 2021) και της Μουσειοπαιδαγωγικής (Βέμη, 2006; Νικονάνου, 2010; Μαλαφάντης, 2020). Το ιστορικό πλαίσιο αναφοράς περιλαμβάνει τη συμμετοχή της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι τη μεταπολεμική εξωτερική και εσωτερική συμφιλίωση (Clogg, 1999; Νημάς, 2018).

➤ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

Η παρούσα εκπαιδευτική δράση έχει ως θέμα τα εικαστικά έργα του Δ. Κατσικογιάννη, τα οποία βρίσκονται στο ομώνυμο μουσείο, αλλά και τη σύνδεσή τους με τη σχολική ιστορία. Η δράση αυτή που φέρει τον τίτλο *Μεταπολεμική συμφιλίωση* σχεδιάζεται να διεξαχθεί στην πόλη των Τρικάλων και αφορά μαθητές/ριες των τελευταίων τάξεων Δημοτικού και του Γυμνασίου. Στο συγκεκριμένο σχεδιασμό προτιμάται η συμμετοχή 20 έως 24 μαθητών/ριών Στ΄ τάξης Δημοτικού (βαθμίδα: Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση) ή Γ΄ τάξης Γυμνασίου (βαθμίδα: Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση) στους/στις οποίους/ες διδάσκεται η νεότερη και σύγχρονη ιστορία. Προτείνεται η δημιουργία τεσσάρων μαθητικών ομάδων εργασίας με πέντε ή έξι άτομα ανά ομάδα. Η χρονική της διάρκεια ορίζεται σε τέσσερις ώρες, μία ώρα στη σχολική αίθουσα πριν την επίσκεψη στο χώρο πολιτισμού, δύο ώρες κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στο μουσείο και μία ώρα στην αίθουσα ή στο εργαστήριο ηλεκτρονικών υπολογιστών μετά την επίσκεψη. Σχεδιάζεται η διενέργεια σχετικών δραστηριοτήτων.

➤ ΣΤΟΧΟΙ - ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ

Σκοπός της εκπαιδευτικής δράσης μας που φέρει τον τίτλο *Μεταπολεμική συμφιλίωση* είναι να χρησιμοποιηθούν έργα τέχνης από τις συλλογές του Δημοτικού Μουσείου Δημήτρη και Λέγκως Κατσιογιάννη στα Τρίκαλα¹ ως πηγές στο μάθημα της ιστορίας προκειμένου να επιτευχθεί η απόκτηση δεξιοτήτων ιστορικής γνώσης και σκέψης, συνδυάζοντας τις εικαστικές τέχνες με κείμενα ιστορικών. Με τους επιμέρους στόχους επιδιώκεται οι μαθητές/ριες:

- να εξοικειωθούν με το μουσείο και την τέχνη,
- να διευρύνουν τις εικαστικές και ιστορικές γνώσεις τους,
- να καλλιεργήσουν την ιστορική σκέψη,
- να συνεργαστούν αρμονικά μεταξύ τους.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, προκύπτουν τα ερευνητικά ερωτήματα: (α) Μπορεί η μουσειοπαιδαγωγική να συμβάλει στην ιστορική εκπαίδευση; (β) Μπορεί να χρησιμοποιηθούν οι εικαστικές τέχνες στην ιστορική εκπαίδευση αναφορικά με την έννοια της μεταπολεμικής συμφιλίωσης και με ποιόν τρόπο;

➤ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Το ιστορικό πλαίσιο αναφοράς περιλαμβάνει τη συμμετοχή της Ελλάδας στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι τη μεταπολεμική εξωτερική και εσωτερική συμφιλίωση. Η Ελλάδα υφίστατο τα δεινά του πολέμου για περισσότερο χρόνο σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη μεταξύ 1940 και 1949 (Clogg, 1999; Close, 2003). Πολλά ήταν τα δεινά μετά τις ήδη μεγάλες καταστροφές που άφησε η Κατοχή, όμως, πλέον δεν πολεμούσαν Έλληνες εναντίων Γερμανών, Ιταλών, Βουλγάρων αλλά Έλληνες εναντίον Ελλή-

1. Με την υπ' αριθμ. 323/2004 Α.Δ.Σ. το μουσείο μετατρέπεται σε Ν.Π.Δ.Δ. Ο Κανονισμός Διοίκησης και Διαχείρισης του Ν.Π.Δ.Δ. του Δήμου Τρικκαίων με τίτλο «Μουσείο Δημήτρη και Λέγκως Κατσιογιάννη» προκύπτει από την υπ' αρ. 361/2005 Α.Δ.Σ. Σύμφωνα με τα παραπάνω:

Σκοπός του Μουσείου Δημήτρη και Λέγκως Κατσιογιάννη είναι η προστασία, προβολή και ανάδειξη των έργων του μεγάλου καλλιτέχνη Δημ. Κατσιογιάννη καθώς και η διάδοση των εικαστικών τεχνών με διοργάνωση διαλέξεων, προβολής ταινιών και άλλων εκδηλώσεων που θα συμβάλλουν ουσιαστικά στην εικαστική αισθητική παιδεία των συμπολιτών μας παράλληλα δε να δίνονται ερεθίσματα για προβληματισμό στο πνεύμα της κοινωνικής προόδου και της φιλίας των λαών, όπως τα οραματίστηκε ο καλλιτέχνης Δημήτρη Κατσιογιάννη. Ειδικότερα:

1. Η δημιουργία αρχείου έρευνας και μελέτης του έργου του Δ. Κατσιογιάννη.
2. Η συγκέντρωση και αρχειοθέτηση μελετών, ανακοινώσεων και λοιπού υλικού από συνέδρια, ομιλίες σχετικά με το έργο του Δ. Κατσιογιάννη.
3. Η έκδοση των μελετών.
4. Η διοργάνωση διαλέξεων, εικαστικών εκδηλώσεων και διαγωνισμών.
5. Η ανταλλαγή και διακίνηση πληροφοριών σχετικών με το έργο του Δ. Κατσιογιάννη στον ελληνικό και διεθνή χώρο.
6. Τη λειτουργία ελεύθερων εργαστηρίων και σπουδαστηρίων, επανδρωμένων με κατάλληλο προσωπικό.
7. Την δημιουργία βιβλιοθήκης με δυνατότητα τμημάτων πωλήσεων, αναγνωστηρίου και δανεισμού. Ιδιαίτερη προσοχή θα δοθεί στην διαπαιδαγώγηση δια μέσω των εκθέσεων στα παιδιά της σχολικής ηλικίας με ειδικά προγράμματα εκδηλώσεων.

νων προσθέτοντας μια νέα διάσταση μίσους και διχασμού στην ελληνική τραγωδία και αφήνοντας μια κληρονομιά πικρίας που θα επηρεάσει τη μεταπολεμική ανάπτυξη του τόπου (Clogg, 1999: 241). Η συμφιλίωση επιτυγχάνεται κατά τη μεταπολίτευση με τη νόμιμη αναγνώριση και ενσωμάτωση όλων των πολιτικών τάσεων στην ελληνική κοινωνία το 1974 καθώς και με τη νόμιμη αναγνώριση το 1982 της συμβολής όλων των αντιστασιακών κατά των δυνάμεων του Άξονα (Clogg, 1999: 295-296·317-318).

Στο συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο εντάσσεται, επίσης, η αγωνιστική και καλλιτεχνική δράση του καταγόμενου από την Καρυά Ολύμπου εικαστικού Δ. Κατσικογιάννη (1915-1991). Σύμφωνα με πληροφορίες ενημερωτικού εντύπου στο μουσείο (Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Τρικκαίων, 1994), ο ταλαντούχος ζωγράφος και γλύπτης προωθήθηκε στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών από τον Αναστάσιο Αβέρωφ Τσούτσα. Το 1939, λίγο καιρό πριν την εμπλοκή της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, έφυγε με υποτροφία για το Παρίσι. Κατά τον ίδιο χρόνο έκανε μελέτη σχετικά με την αναστήλωση του μουσείου των Δελφών. Ο καλλιτέχνης, διακριθείς με επτά βραβεία γλυπτικής, υπήρξε πολιτικός κρατούμενος στις φυλακές Κέρκυρας, Τρικάλων, Λάρισας, Αλικαρνασσού. Αποφυλακίστηκε με προβλήματα υγείας το 1961 ενώ το 1964 παντρεύτηκε την επίσης αγωνίστρια Λέγκω, η συμβολή της οποίας ήταν καθοριστική στη ζωή και το έργο του. Στο εξωτερικό, τα έργα του που αναφέρονται στην κατατρεγμένη ψυχή των λαών έχουν εκτεθεί στο Μουσείο Πούσκιν της Μόσχας, σε χώρους της Βαρσοβίας, στο Μουσείο Ερμιτάζ της Αγίας Πετρούπολης.

Στην Ελλάδα, κατά τη μεταπολίτευση, οι διοργανωμένες εκθέσεις του από το ίδρυμα ΣΤΕΓΗ οδήγησαν τον καλλιτέχνη στην απόφασή του να κληροδοτήσει πολλά έργα του στον τρικαλινό λαό με τον όρο, εφόσον δημιουργηθεί μουσείο, αυτό να φέρει και το όνομα της Λέγκως, της μοναδικής κληρονόμου του. Το 1991 ο Κατσικογιάννης φεύγει από τη ζωή και το ίδιο έτος, λίγους μήνες αργότερα φεύγει και η Λέγκω. Η συλλογή δωρίζεται από τους κληρονόμους της Λέγκως στο Δήμο Τρικκαίων για την ίδρυση του μουσείου, το οποίο εγκαινιάζεται στις 11 Σεπτεμβρίου 1994 στον χώρο της Δωροθέας Σχολής και μετεγκαθίσταται το 2003 στα κτήρια των πρώην Ψυγείων ΑΓΡΕΞ στην περιοχή της Αγίας Μονής Τρικάλων².

Τον Δεκέμβριο του 2010 έγινε πρόταση από μέρος μας σε συνεργασία με τη Δάφνη Βουδούρη, τότε Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Δικαίου του Πολιτισμού, για μετεγκατάσταση του μουσείου στον αναξιοποίητο χώρο των παλαιών φυλακών Τρικάλων. Όμως, το 2016, ένα χρόνο πριν το θάνατο της Δ. Βουδούρη, ο χώρος των φυλακών μετατράπηκε σε μουσείο, το οποίο σήμερα λειτουργεί ως Κέντρο Έρευνας-Μουσείο Τσιτσάνη ενώ τα έργα του Κατσικογιάννη παραμένουν στα κτήρια της ΑΓΡΕΞ. Οι συνθήκες στα «ψυγεία» για τη διατήρηση και συντήρησή των έργων θεωρείται ότι δεν είναι ιδανικές, δεδομένου ότι ο καλλιτέχνης αντί για τον δυσεύρετο μουσαμά χρησιμοποίησε για τη ζωγραφική του απλό χαρτί στο οποίο έδωσε μεγάλη αξία. Επομένως, απομένει πλέον η ανάγκη προστασίας του ευαίσθητου υλικού εξ αιτίας της υγρασίας και της φθοράς του χρόνου.

2. Έργα του Κατσικογιάννη στην Ελλάδα πέρα από το ομώνυμο μουσείο των Τρικάλων, υπάρχουν στη Συλλογή Κασιόγρα στη Λάρισα και σε ιδιωτικές συλλογές, όπως του Δ. Ζιώγα (κληρονόμου).

➤ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Ως προς τη μεθοδολογία, χρησιμοποιείται ποιοτική ανάλυση περιεχομένου. Προτείνεται επιτόπια παρατήρηση των εικαστικών έργων του Καποδιστριακού στο ομώνυμο μουσείο των Τρικάλων από μαθητές/ριες Στ' τάξης Δημοτικού ή Γ' Γυμνασίου. Επίσης, προτείνεται ιστορική προσέγγιση του θέματος σχετικά με την έννοια της μεταπολεμικής συμφιλίωσης. Η χρονική διάρκεια της δράσης ορίζεται σε τέσσερις ώρες:

- μία ώρα στη σχολική αίθουσα πριν την επίσκεψη στο χώρο πολιτισμού προκειμένου να πραγματοποιηθεί η απαραίτητη προετοιμασία,
- δύο ώρες κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στο μουσείο για επιτόπια παρατήρηση-εξοικείωση με την τέχνη- ομαδοσυνεργατικές δραστηριότητες
- μία ώρα στην αίθουσα ή στο εργαστήριο ηλεκτρονικών υπολογιστών μετά την επίσκεψη για συγκρίσεις με ιστορικά κείμενα.

Η συνολική πρόσληψη του θέματος ολοκληρώνεται με την ανάπτυξη δεξιοτήτων ιστορικής γνώσης και σκέψης.

Συνεπώς, ο ερευνητής/εκπαιδευτικός καλείται να δώσει απαντήσεις σχετικά με τη συμβολή της μουσειοπαιδαγωγικής στην ιστορική εκπαίδευση και τον τρόπο με τον οποίο η ζωγραφική και η γλυπτική, ως εικαστικές τέχνες, μπορεί να βοηθήσουν τους/τις μαθητές/ριες στην κατανόηση του μαθήματος της ιστορίας, αποφεύγοντας την απομνημόνευση από το σχολικό εγχειρίδιο. Επίσης, καλείται να καθοδηγήσει τις μαθητικές ομάδες στη διενέργεια των δραστηριοτήτων και να αξιολογήσει την εκπαιδευτική διαδικασία.

Επισημαίνεται ότι η διδασκαλία με ομαδοσυνεργατική μορφή παρουσιάζει παιδαγωγικά και μαθησιακά οφέλη, τα οποία ταυτόχρονα προάγουν την κριτική σκέψη. Η συνεργατική προσέγγιση επηρεάζεται από την αντίστοιχη κονστрукτιβιστική-εποικοδομητική (Ματσαγγούρας, 2006; Νικονάνου, 2010). Παιδαγωγικά οφέλη μπορεί να προσφέρει και η μουσειοπαιδαγωγική, ως παιδαγωγική του μουσείου³ και των χώρων πολιτισμού, η οποία συνδέεται με ζητήματα που αφορούν στην εξέλιξη της επικοινωνιακής σχέσης του μουσείου με το κοινό του (Νικονάνου, 2010; Shaffer, 2019). Κατά την επίσκεψη στο χώρο, αντί της παραδοσιακής ξενάγησης προτείνονται εναλλακτικές μέθοδοι, οι οποίες στηρίζονται στην αυτενέργεια, με βάση τις δυνατότητες, τα ενδιαφέροντα και τις παραστάσεις των μαθητών/ριών (Νάκου, 2001). Με αυτόν τον τρόπο, χώροι πολιτισμικής αναφοράς επαναπροσδιορίζουν το ρόλο τους και μετατρέπουν τους/τις επισκέπτες/ριές τους σε συνομιλητές/ριές τους (Hooper-Greenhill, 1996; Νικονάνου, 2010), ανοίγοντας νέους ορίζοντες στη θεώρηση συλλογών, αντικειμένων για ένα σύγχρονο μουσείο του 21^{ου} αιώνα (Γκαζή, 2004; Μούλιου,

3. Με τον νόμο 3028/2002 για την προστασία των αρχαιοτήτων και, εν γένει, της πολιτιστικής κληρονομιάς, εισάγεται ένα πλέγμα διατάξεων για τα μουσεία, με στόχο την ποιοτική τους ανάπτυξη, την εκπλήρωση του κοινωνικού τους ρόλου και την ενίσχυση της προστασίας των συλλογών τους. Δίνεται για πρώτη φορά ένας γενικός ορισμός του μουσείου και θεσπίζεται ένα κοινό πλαίσιο κανόνων για τα μουσεία, ανεξαρτήτως είδους των συλλογών τους, της νομικής τους μορφής ή του φορέα στον οποίο ανήκουν (Βουδούρη, 2003).

2006) σε συνδυασμό και με την τοπική ιστορία⁴.

Ός απώτερος σκοπός της προτεινόμενης εκπαιδευτικής διαδικασίας θεωρείται η διδακτική προσέγγιση της ιστορίας και, ειδικότερα, της δηλωτικής και εννοιολογικής, κατά την Κάβουρα (2011), ιστορικής γνώσης και σκέψης με τη χρήση, τόσο γραπτών πηγών, όσο και υλικών καταλοίπων του παρελθόντος και συγκεκριμένα με την αξιοποίηση έργων τέχνης. Οι μαθητές/ριες εξοικειώνονται με την τέχνη, παρατηρούν προσεκτικά, αναλύουν το έργο τέχνης, σύμφωνα με το μοντέλο Perkins (1994). Επιπλέον, συγκρίνουν το έργο με τα κείμενα των ιστορικών (Στάμος, 2021).

Διδακτικό υλικό

Η εκπαιδευτική αυτή πρόταση, αξιοποιεί ως κριτικό ερέθισμα (Ματσαγγούρας, 2006) αντίγραφο του πίνακα του Κατσιογιάννη *Η καρτερικότητα της Μάνας* (Εικόνα 5.) που σχετίζεται με τον πόλεμο. Επιπλέον:

- Επιλέγονται από το σχολικό εγχειρίδιο Στ' Δημοτικού (Κολιόπουλος κ.ά., 2012), η ενότητα Ε' κεφ.9 *Μία δεκαετία αγώνων και θυσιών για την ελευθερία* (1941-1949) και από το σχολικό εγχειρίδιο της Γ' Γυμνασίου (Λούβη & Ξιφαράς, 2012), το κεφ. Ι. ενότητα 48 *Κατοχή, Αντίσταση και Απελευθέρωση*.
- Αξιοποιούνται έργα ζωγραφικής και γλυπτικής του Δ. Κατσιογιάννη από τις συλλογές του ομώνυμου μουσείου στα Τρίκαλα καθώς και το ίδιο το μουσείο ως χώρος πολιτισμού.
- Χρησιμοποιούνται φύλλα εργασίας, διαφορετικά για κάθε μία από τις τέσσερις ομάδες. Στα φύλλα εργασίας προβλέπεται χώρος για ζωγραφική με θέμα τη μεταπολεμική συμφιλίωση.

Διδακτικά βήματα - Παρουσίαση δραστηριοτήτων

Προτείνονται δραστηριότητες πριν την επίσκεψη στο μουσείο, κατά τη διάρκεια αυτής και μετά την επίσκεψη, στη σχολική αίθουσα.

Πριν την επίσκεψη

Κατά την προετοιμασία της επίσκεψης, προτείνεται η προμήθεια υλικών όπως μολύβια, κηρομπογιές, σημειωματάρια για συνέντευξη, ακόμη και μαξιλάρια για να χρησιμοποιηθούν ως καθίσματα. Ετοιμάζονται τέσσερις φάκελοι, ένας για κάθε ομάδα, στους οποίους περιέχονται τα φύλλα εργασίας. Επίσης, προτείνεται η πραγματοποίηση των απαραίτητων ενεργειών (σύμφωνη γνώμη γονέων-κηδεμόνων, έγκριση, συνεννόηση με υπεύθυνο του μουσείου).

4. Η τοπική ιστορία θεωρείται γνωστικό αντικείμενο το οποίο εντάσσεται στις ιστορικές επιστήμες και έχει συμπληρωματικό χαρακτήρα ως προς τη σχολική ιστορία. Αποτελεί μια διδακτική άποψη προσέγγισης της ιστορίας με παιδαγωγικό και επιστημονικό ενδιαφέρον (Λεοντσίνης, 2006; Woodward, 1995; Χαρίτος, 2001).

Στην τάξη, πριν την επίσκεψη, χρησιμοποιείται, ως κριτικό ερέθισμα αντίγραφο του πίνακα του Δ. Κατσικογιάννη *Η καρτερικότητα της Μάνας* (Εικόνα 5.) ο οποίος παρουσιάζει την καταπονημένη Μάνα από το μέτωπο μέχρι τα χέρια εξ αιτίας του πολέμου. Σύμφωνα με την ιστορικό τέχνης Μουζακιώτου (2013), η Μάνα απεικονίζεται από τον Κατσικογιάννη περήφανη και δυνατή, ως ακλόνητος βράχος στις όποιες επιθέσεις με πρόσωπο τραχύ σαν πέτρα. Γίνεται μαιευτική συζήτηση με τους/τις μαθητές/ριες σε συνδυασμό με την ανάγνωση του κειμένου και την παρατήρηση των εικόνων του σχολικού εγχειριδίου και ακολουθεί (με ανοιχτό βιβλίο) στην ολομέλεια εντοπισμός στοιχείων δηλωτικής ιστορικής γνώσης, όπως χωροχρονικό πλαίσιο, ατομικά και συλλογικά υποκείμενα, δράση των υποκειμένων, αιτιακές σχέσεις.

Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης

Οι τέσσερις μαθητικές ομάδες, κατά τη διάρκεια της επίσκεψής τους στο μουσείο παραλαμβάνουν κατ' αντιστοιχία τους τέσσερις φακέλους. Η πρώτη ομάδα αναλαμβάνει να παρατηρήσει και να αναλύσει τον εξωτερικό χώρο του μουσείου (Εικόνα 3.), καθώς, επίσης, να διερευνήσει την αντιμετώπιση των εξωτερικών επιθέσεων στον ελλαδικό χώρο κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η δεύτερη ομάδα ασχολείται με τον εσωτερικό χώρο του μουσείου (Εικόνα 4.) καθώς και με τις εσωτερικές συγκρούσεις μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η τρίτη ομάδα παρατηρεί και αναλύει έργα ζωγραφικής όπως *Πόλεμος-Ειρήνη*, *Γυναικεία φιγούρα* (Εικόνα 6.) σε συνδυασμό με την μεταπολεμική συμφιλίωση. Η τέταρτη ομάδα κατ' αντιστοιχία προσεγγίζει τη μεταπολεμική συμφιλίωση μέσω των γλυπτών του καλλιτέχνη. Οι ομάδες διενεργούν συνέντευξη με τον υπεύθυνο του μουσείου σχετικά με το ρόλο που έχει αναλάβει κάθε ομάδα καθώς και γενικά για το έργο, τη ζωή και τη δράση του Δ. Κατσικογιάννη (Εικόνα 1.) και της συζύγου του Λέγκως Κατσικογιάννη (Εικόνα 2.). Οι μαθητές/ριες πέρα από τις σημειώσεις που κρατούν, δημιουργούν ανά ομάδες εικαστικό έργο ανάλογο με τη θεματολογία του φακέλου αλλά και την τεχνοτροπία του Δ. Κατσικογιάννη.

Στο σχολείο μετά την επίσκεψη

Επιστρέφοντας στη σχολική αίθουσα ή στο εργαστήριο ηλεκτρονικών υπολογιστών διενεργούνται σχετικές δραστηριότητες. Εξετάζονται δύο κείμενα ιστορικών με διαφορετική οπτική, ενδεικτικά των Clogg (1999) και Close (2003). Πραγματοποιείται συζήτηση σχετικά με την έννοια *συμφιλίωση* και αναζήτηση λέξεων-φράσεων που φέρουν το νόημα της ειρήνης ως αποτέλεσμα των συγκρούσεων. Επιπλέον, πραγματοποιείται σύνθεση κειμένου από τους/τις μαθητές/ριες. Η δράση ολοκληρώνεται με την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων στη σχολική κοινότητα.

➤ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Από την επιτόπια παρατήρηση συμπεραίνεται, ότι στον εξωτερικό χώρο του μουσείου η πρόσβαση είναι δύσκολη χωρίς Ι.Χ. ή λεωφορείο ενώ στον εσωτερικό χώρο, να μην υπάρχει πρόσβαση στο ισόγειο κτήριο με ελεύθερη είσοδο, αλλά πλήθος έργων εξακολουθεί να παραμένει στις αποθήκες. Ο Δήμος έχει στην κατοχή του 1236 πίνακες και 114 γλυπτά του καλλιτέχνη (Π.Ο.Δ.Τ., 1994). Εκτίθεται σχεδόν το ένα πέμπτο των έργων, χωρίς την ανανέωση των εκτιθέμενων συλλογών⁵. Ευτυχώς, οι πίνακες διαθέτουν προστατευτικό τζάμι. Η έκθεση γίνεται ανά θεματικές ενότητες, όπως *Μητρότητα, Αγροτιά, Εμφύλιος, Ειρήνη*. Στις απεικονιζόμενες μορφές, κατά τη γνώμη μας, κυριαρχούν τα εκφραστικά μάτια και ο ψηλός λαιμός, στοιχεία τα οποία παραπέμπουν στην αναζήτηση της ελευθερίας, όπως συμβαίνει στη *Γυναικεία φιγούρα*. Στο έργο *Πόλεμος-Ειρήνη* απεικονίζεται ένας νέος που πνίγει τον πόλεμο-δράκοντα κρατώντας μια κοπέλα πλάι του, η οποία με τη σειρά της κρατά τη γη και την ειρήνη-περιστέρι ανάμεσα σε στάχια. Κατ' αυτόν τον τρόπο αναδεικνύονται τα δεινά του πολέμου και ο ρόλος ανδρών και γυναικών στην οικοδόμηση της παγκόσμιας ειρήνης.

Οι μαθητές/ριες με την ενεργή συμμετοχή τους στις δραστηριότητες αναμένεται να εντοπίσουν στο χωροχρονικό πλαίσιο, τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τις εξωτερικές και εσωτερικές συγκρούσεις στην Ελλάδα (1940-49) καθώς και τη λειτουργία του Μουσείου Κατσιογιάννη από το 1994 στη Δωροθέα Σχολή και τη μετεγκατάστασή του το 2003 στα κτήρια ΑΓΡΕΞ στα Τρίκαλα. Ακόμη, να εντάξουν στα ατομικά υποκείμενα τον Δημήτρη Κατσιογιάννη και τη Λέγκω ως πρόσωπα δράσης. Επίσης, να εντάξουν στα συλλογικά υποκείμενα τους/τις Ευρωπαίους/ες και ειδικότερα, τους/τις Έλληνες/ίδες άλλοτε ενωμένους/ες και άλλοτε διχασμένους/ες. Στο πλαίσιο δράσης περιλαμβάνεται η από κοινού αντιμετώπιση των εξωτερικών επιθέσεων στην Ελλάδα, οι εσωτερικές συγκρούσεις και η μεταπολεμική συμφιλίωση.

Επιπλέον, προτείνεται αυτοαξιολόγηση της δράσης. Η αξιολόγηση είναι διαμορφωτικού χαρακτήρα, καθόλη τη διάρκεια της δράσης σε σύνδεση με ερωτηματολόγιο που διανέμεται στο τέλος. Καταγράφονται οι δυσκολίες, προτείνονται λύσεις και διερευνάται η επιτυχία της δράσης.

➤ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα εργασία προτείνεται η σύνδεση του μουσείου τέχνης με την ιστορική εκπαίδευση μαθητών/ριών των τελευταίων τάξεων Δημοτικού και του Γυμνασίου, χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα έργα τέχνης από τις συλλογές του Μουσείου

5. Ο Δ. Κατσιογιάννης δεν πουλούσε τα έργα του. Δώρισε μεγάλο μέρος τους στο Δήμο Τρικαίων και, κατ' αυτόν τον τρόπο, συγκροτήθηκε αυτό το μη κερδοσκοπικό μουσείο. Πολλά στοιχεία στην παρούσα εργασία αντλήθηκαν και από οικογενειακές-προσωπικές μας μνήμες, καθώς και από συζητήσεις μας με τον Τάκη Παπαδημητρίου, φίλο του Κατσιογιάννη, μέλος του Π.Ο.Δ.Τ. Ο Παπαδημητρίου έφυγε από τη ζωή τον Μάρτιο του 2017.

Δημήτρη και Λέγκως Κατσιοκογιάννη στα Τρίκαλα. Ο σκοπός της εκπαιδευτικής δράσης *Μεταπολεμική συμφιλίωση* για την απόκτηση δεξιοτήτων ιστορικής γνώσης και σκέψης, συνδυάζοντας τις εικαστικές τέχνες ως ιστορικές πηγές με κείμενα ιστορικών, θεωρείται εφικτός. Επίσης, εφικτοί θεωρούνται οι επιμέρους στόχοι (εξοικείωση με το μουσείο και την τέχνη, διεύρυνση εικαστικών και ιστορικών γνώσεων, καλλιέργεια ιστορικής σκέψης και αρμονική συνεργασία των συμμετεχόντων/ουσών στην εκπαιδευτική δράση). Ως προς τα ερευνητικά ερωτήματα προκύπτει ότι:

Σχετικά με το πρώτο ερώτημα, η μουσειοπαιδαγωγική μπορεί να συμβάλει στην ιστορική εκπαίδευση μέσω δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται πριν την επίσκεψη στο μουσείο, κατά τη διάρκεια της και μετά την επίσκεψη.

Σχετικά με το δεύτερο ερώτημα, η ζωγραφική και η γλυπτική ως εικαστικές τέχνες μπορεί να χρησιμοποιηθούν στην ιστορική εκπαίδευση εξετάζοντας ως παράδειγμα την έννοια της μεταπολεμικής συμφιλίωσης μέσω της μεθόδου μας (προσαρμοσμένης) για την αξιοποίηση της τέχνης στην ιστορική εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, τα εικαστικά έργα μπορεί να χρησιμοποιηθούν στην ιστορική εκπαίδευση, όπως προτείνεται στη μεθοδολογία, λαμβάνοντας υπόψη τις φάσεις για την προσέγγιση του έργου τέχνης: (α) απλή παρατήρηση, (β) ανοιχτή παρατήρηση, (γ) αναλυτική παρατήρηση, (δ) πρόσληψη-δραστηριότητα (Perkins, 1994) και παρεμβάλλοντας τη σύγκριση του έργου τέχνης με κείμενα ιστορικών (Στάμος, 2021).

Το Μουσείο Κατσιοκογιάννη διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαφύλαξη της πολιτισμικής κληρονομιάς και αξίζει της μέριμνας όλων για καλύτερες συνθήκες διατήρησης-συντήρησης των συλλογών του. Με την παρούσα εκπαιδευτική πρόταση επιδιώχθηκε η ανάδειξη αντιπροσωπευτικών πτυχών της ιστορικής εκπαίδευσης και της μουσειοπαιδαγωγικής με γνώμονα τη διαχρονική αξία της συμφιλίωσης, ως αποτέλεσμα, όπως μας την κληροδότησε ο Δημήτρης με τη Λέγκω Κατσιοκογιάννη⁶.

Βιβλιογραφικές αναφορές

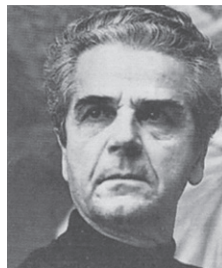
- Clogg, R. (1999). *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδας*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Close, D. H. (2003). *Οι ρίζες του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα*. Αθήνα: Φιλίστωρ.
- Hooper-Greenhill, E. (1996). *Improving museums learning*, 5.
- Perkins, D. (1994). *The Intelligent Eye. Learning to Think by Looking at Art*. Los Angeles: The J. Paul Getty Trust.
- Shaffer, S. E. (2019). *Το παιδί και το μουσείο: Θεωρητικές προσεγγίσεις και παιδαγωγικές πρακτικές* (Επιμ. Κ. Δ. Μαλαφάντης, Μτφ. Μ. Καρδαμίτσα-Ψυχογιού). Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Καρδαμίτσα.
- Woodward, D. (1995). Sources and methods in local history. A course for undergraduates, *Teaching History*, 80, 34-35.
- Α.Δ.Σ 323/2004, 361/2005. Δήμος Τρικκαίων.
- Βέμη, Β. (2006). Μουσειοπαιδαγωγική κατάρτιση. Μια νέα ανάγκη για τους εκπαιδευτι-

6. Θα ήθελα να ευχαριστήσω το Ι.Ω. για την υποστήριξή του στην ερευνητική μου δραστηριότητα, τον Δήμο Τρικκαίων καθώς επίσης την οργανωτική και επιστημονική επιτροπή του 7ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Εκπαίδευση και Πολιτισμός στον 21ο αιώνα».

- κούς. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 42, 7-22.
- Βουδούρη, Δ. (2003). *Κράτος και Μουσεία: Το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Γκαζή, Α. (2004). Μουσεία για τον 21ο αιώνα. *Τετράδια Μουσειολογίας*, 1, 3-12.
- Κάββουρα, Θ. (2011). *Διδακτική της ιστορίας: Επιστήμη, διδασκαλία, μάθηση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κολιόπουλος, Ι., Μιχαηλίδης, Ι., Καλλιανιώτης, Α., Μηνάογλου, Χ. (2012). *Ιστορία του νεότερου και σύγχρονου κόσμου*. Ιστορία Στ' Δημοτικού. Πάτρα: ΙΤΥΕ Διόφαντος.
- Λεοντσίνης, Γ. Ν. (2006). *Διδακτική της ιστορίας. Γενική – τοπική ιστορία και περιβαλλοντική εκπαίδευση*. Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα.
- Λούβη, Ευ., & Ξιφαράς Δ. (2012). *Νεότερη και σύγχρονη ιστορία*. Ιστορία Γ' Γυμνασίου. Πάτρα: ΙΤΥΕ Διόφαντος.
- Μαλαφάντης, Κ. (2020). Η Μουσειοπαιδαγωγική ως κλάδος της Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής. *Μουσείο, Σχολείο, Εκπαίδευση*, 1, 12-19.
- Ματσαγγούρας, Η. (2006). *Στρατηγικές διδασκαλίας. Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας*. Τόμος Β'. Αθήνα: Gutenberg.
- Μουζακιώτου, Στ. (2013). Δημήτρης Κατσιογιάννης: στα βήματα του ανατρεπτικού εικαστικού μέσα από έργα της ιδιωτικής συλλογής του Δημητρίου Ζιώγα». *ΕΚΦΡΑΣΗ*, 147, 20 Ιουλίου 2013, σ. 12.
- Μούλιου Μ. (2006). *Εισαγωγή στη Μουσειολογία*. Βόλος: Παν/κές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Νάκου, Ε. (2001). *Μουσεία. Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός. Από τη σκοπιά της θεωρίας του υλικού πολιτισμού, της μουσειολογίας και της μουσειοπαιδαγωγικής*. Αθήνα: Νήσος.
- Νημάς, Θ. (2018). *Ιστορία και μνημεία των επαρχιών Τρικάλων και Καλαμπάκας: Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*. Θεσσαλονίκη: Αντ. Σταμούλης
- Νικονάνου, Ν. (2010). *Μουσειοπαιδαγωγική: Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Πατάκης.
- Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Τρικκαίων. (1994). *Μουσείο Δημήτρη και Λέγκως Κατσιογιάννη*. Φυλλάδιο. Τρίκαλα.
- Στάμος, Ν. Α. (2021). *Η αξιοποίηση του κινηματογράφου στη διδασκαλία και μάθηση της ιστορίας*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Χαρίτος, Χ. (2001). *Όψεις εκπαιδευτικής και τοπικής ιστορίας*. Βόλος: Επικοινωνία.

Παράρτημα φωτογραφιών από το αρχείο του Δήμου Τρικκαίων

Εικόνα 1.
Δημήτρης Κατσιογιάννης (1915-1991)

Εικόνα 2.
Λέγκω Κατσικογιάννη
(1924-1991)

Εικόνα 3.
Το Μουσείο Δημήτρη και Λέγκως Κατσικογιάννη,
στεγασμένο στα πρώην ψυγεία ΑΓΡΕΞ
Εικόνα 4.

Το εσωτερικό του Μουσείου Κατσικογιάννη
Εικόνα 5.

Η καρτερικότητα της Μάνας
(Δ. Κατσικογιάννης)

Εικόνα 6.
Γυναικεία φιγούρα
(Δ. Κατσικογιάννης)